# YOSHLAR O‘RTASIDA KITOBXONLIKNI AVJ OLDIRISH LOZIM

**Hasanboyeva Xosiyatjon Qaxramon qizi**
**Davlatova Mushtariybonu Xatamjon qizi**

**Annotatsiya**

Ushbu maqolada yoshlar o‘rtasida kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish, mutolaa orqali yosh avlodning intellektual salohiyatini oshirish hamda ularning ma’naviy dunyosini boyitish masalalari yoritilgan. Bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar jadal rivojlanayotgan davrda kitobning inson hayotidagi o‘rni, yoshlarning bilim olishga bo‘lgan munosabatini shakllantirishda mutolaaning ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, yoshlar orasida kitob o‘qishga qiziqishning pasayishiga sabab bo‘luvchi omillar, internet va ijtimoiy tarmoqlarning mutolaa odatlariga ta’siri hamda kitobxonlikni ommalashtirishning samarali yo‘llari ko‘rib chiqilgan. Maqolada oilada kitobxonlik muhitini yaratish, ta’lim muassasalarida mutolaa madaniyatini shakllantirish, kutubxonalar faoliyatini takomillashtirish va zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish bo‘yicha takliflar ilgari surilgan.

**Kalit so‘zlar:** yoshlar, kitobxonlik, mutolaa madaniyati, ma’naviyat, ma’rifat, intellektual salohiyat, yosh avlod, badiiy adabiyot, elektron kitoblar, kutubxona, ta’lim, tarbiya, raqamli texnologiyalar.

## Kirish

Kitob insoniyat tomonidan yaratilgan eng buyuk ma’naviy boyliklardan biridir. U asrlar davomida insonlarning bilim olishi, dunyoqarashini kengaytirishi, hayotiy tajriba orttirishi va ma’naviy kamolotga erishishida muhim vosita bo‘lib kelgan. Kitob orqali inson o‘tmishni anglaydi, bugungi kunni tushunadi va kelajak haqida fikr yuritadi. Shu sababli kitobxonlik har qanday jamiyatning intellektual va ma’naviy taraqqiyotini belgilovchi muhim omillardan biri hisoblanadi.

Ayniqsa, yoshlar o‘rtasida kitobxonlikni rivojlantirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir. Chunki yoshlar jamiyatning ertangi kuni, mamlakat taraqqiyotining asosiy tayanchi hisoblanadi. Ularning bilimli, mustaqil fikrlaydigan, keng dunyoqarashga ega va ma’naviy barkamol insonlar bo‘lib voyaga yetishi ko‘p jihatdan ta’lim-tarbiya hamda mutolaa madaniyatiga bog‘liq.

Bugungi kunda axborot oqimining keskin ortishi, internet va ijtimoiy tarmoqlarning kundalik hayotimizga chuqur kirib kelishi yoshlarning bilim olish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Biroq qisqa videolar, tezkor xabarlar va ko‘ngilochar materiallarga ortiqcha vaqt ajratish ayrim yoshlarning muntazam kitob o‘qish odatiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shuning uchun yoshlar orasida kitobxonlikni avj oldirish, ularda mutolaaga nisbatan samimiy qiziqish uyg‘otish va kitobni kundalik hayotning ajralmas qismiga aylantirish muhim ahamiyatga ega.

**Kitobxonlik — ma’naviy va intellektual taraqqiyot omili**

Kitob o‘qish insonning nafaqat bilimini oshiradi, balki uning fikrlash qobiliyati, nutqi, tasavvuri va dunyoqarashini ham rivojlantiradi. Mutolaa davomida inson turli voqealar, insoniy munosabatlar, tarixiy hodisalar va hayotiy vaziyatlar bilan tanishadi. U qahramonlarning xatti-harakatlarini tahlil qiladi, voqealarning sabab va oqibatlari haqida o‘ylaydi, o‘z qarashlarini shakllantiradi. Natijada mustaqil fikrlash va to‘g‘ri xulosa chiqarish ko‘nikmalari rivojlanadi.

Badiiy adabiyotning alohida tarbiyaviy ahamiyati bor. Undagi obrazlar, hayotiy voqealar va inson taqdirlari o‘quvchini yaxshilik va yomonlik, halollik va adolatsizlik, mehr-oqibat va loqaydlik kabi tushunchalar haqida mushohada yuritishga undaydi. O‘zbek adabiyotining mumtoz va zamonaviy



© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

namunalari orqali yoshlar xalqimizning tarixi, urf-odatlari, qadriyatlari va ma’naviy merosi bilan yaqindan tanishadi.

Ilmiy-ommabop kitoblar esa yoshlarning turli fanlarga bo‘lgan qiziqishini kuchaytiradi. Tarix, tabiatshunoslik, psixologiya, texnologiya va boshqa sohalarga oid asarlarni o‘qish orqali ular yangi bilimlarni egallaydi, mavjud tushunchalarini boyitadi. Bu esa kelajakda kasb tanlash va hayotiy qarorlar qabul qilish jarayonida ham foyda beradi.

Kitobxonlikning yana bir muhim jihati — til boyligini oshirishidir. Muntazam mutolaa qiladigan yoshlar yangi so‘zlar, iboralar va fikr ifodalash usullarini o‘zlashtiradi. Natijada ularning og‘zaki va yozma nutqi ravonlashadi, o‘z fikrini aniq va tushunarli bayon etish qobiliyati rivojlanadi.

**Globallashuv davrida kitobxonlikning ahamiyati**

Hozirgi davrda dunyo tez sur’atlar bilan o‘zgarib bormoqda. Yangi texnologiyalar, sun’iy intellekt, raqamli xizmatlar va global axborot almashinuvi insonlardan muntazam ravishda bilim olishni talab etmoqda. Bunday sharoitda faqat mavjud bilimlar bilan cheklanib qolmasdan, yangi ma’lumotlarni mustaqil o‘rganish va ularni tahlil qilish ko‘nikmasiga ega bo‘lish zarur.

Kitobxonlik aynan shu ehtiyojni qondirishga xizmat qiladi. Kitob insonni ma’lumotni shunchaki qabul qilishga emas, balki uni tushunish, taqqoslash va tahlil qilishga o‘rgatadi. Ayniqsa, yoshlar turli manbalardan olingan ma’lumotlarning ishonchliligini baholashni o‘rganishi lozim. Chunki internetda foydali axborot bilan bir qatorda tekshirilmagan va noto‘g‘ri ma’lumotlar ham uchraydi.

Mutolaa qiladigan yoshlar turli masalalarga kengroq nuqtayi nazardan qarash imkoniyatiga ega bo‘ladi. Ular o‘z fikrini asoslash, boshqalarning qarashlarini tushunish va muammolarga bir nechta yechim topishga intiladi. Shu bilan birga, elektron kitoblar, audiokitoblar va raqamli kutubxonalar mutolaa imkoniyatlarini yanada kengaytirishi mumkin.

**Yoshlar orasida kitobxonlikning sustlashishiga ta’sir etuvchi omillar**

Yoshlar o‘rtasida kitobxonlikni rivojlantirish uchun mutolaaga bo‘lgan qiziqishning yetarli darajada shakllanmasligiga sabab bo‘layotgan omillarni tushunish kerak.

Birinchi omil — vaqtni samarasiz taqsimlash. Ayrim yoshlar bo‘sh vaqtining katta qismini ijtimoiy tarmoqlar, mobil o‘yinlar va ko‘ngilochar videolarga sarflaydi. Bunday mashg‘ulotlarning o‘zi mutlaqo zararli emas, biroq ular o‘qish va boshqa foydali faoliyatlar uchun ajratiladigan vaqtni cheklab qo‘ysa, muammo yuzaga keladi.

Ikkinchi omil — kitob tanlashdagi qiyinchilik. Ba’zi yoshlar qaysi asardan boshlashni bilmaydi yoki o‘z qiziqishiga mos kitobni topa olmaydi. Ularga yoshiga, bilim darajasiga va qiziqishlariga mos tavsiyalar berilishi muhim.

Uchinchi omil — oilada kitobxonlik muhitining yetarli emasligi. Bola ko‘pincha kattalarning xatti-harakatlariga qarab odatlarni shakllantiradi. Agar oilada kitob o‘qishga e’tibor berilsa, ota-onalar farzandlari bilan kitoblar haqida suhbatlashsa, yoshlarning mutolaaga qiziqishi ortishi mumkin.

To‘rtinchi omil — mutolaani faqat majburiyat sifatida qabul qilish. Kitobxonlikni faqat nazorat, baho yoki musobaqa bilan bog‘lash ayrim yoshlarda kitobga nisbatan salbiy munosabatni yuzaga keltirishi mumkin. Mutolaa qiziqish va shaxsiy rivojlanish vositasi sifatida ham targ‘ib etilishi kerak.

**Oilada kitobxonlik madaniyatini shakllantirish**

Yoshlar o‘rtasida kitobxonlikni rivojlantirish, eng avvalo, oiladan boshlanadi. Oila insonning dastlabki tarbiya maskani bo‘lib, unda shakllangan odatlar keyingi hayotga ham ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli ota-onalar farzandlarida kitobga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirishga alohida e’tibor qaratishlari lozim.



© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Buning uchun uyda kichik bo‘lsa-da, kitob javoni tashkil etish, farzand bilan birgalikda kitob tanlash va o‘qilgan asarlar haqida suhbatlashish mumkin. Muhimi, bolaga faqat kitob o‘qishni buyurish emas, balki kattalarning o‘zlari ham mutolaa orqali namuna ko‘rsatishidir.

Oilaviy kitobxonlikni qiziqarli tashkil etish ham yaxshi samara beradi. Masalan, haftaning muayyan kunida oila a’zolari o‘qigan kitobidan biror qiziqarli fikrni boshqalar bilan bo‘lishishi mumkin. Bunday suhbatlar farzandlarning o‘z fikrini erkin ifodalashiga va kitobga bo‘lgan qiziqishining ortishiga yordam beradi.

**Ta’lim muassasalarida kitobxonlikni rivojlantirish yo‘llari**

Maktab, akademik litsey, texnikum va oliy ta’lim muassasalari yoshlar orasida kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda katta imkoniyatlarga ega. Ta’lim muassasalarida mutolaani faqat darsliklar va majburiy adabiyotlar bilan cheklab qo‘ymasdan, turli janr va yo‘nalishdagi kitoblarga qiziqishni rivojlantirish lozim.

Birinchidan, ta’lim muassasalarida kitobxonlik klublarini tashkil etish maqsadga muvofiq. Bunday klublarda yoshlar o‘qigan asarlari haqida fikr almashishi, sevimli qahramonlarini muhokama qilishi va kitobdan olgan taassurotlarini boshqalar bilan bo‘lishishi mumkin.

Ikkinchidan, kitob taqdimotlari, adabiy uchrashuvlar, yozuvchilar bilan suhbatlar va ijodiy tanlovlar o‘tkazish kerak. Uchinchidan, kutubxonalar zamonaviy va qulay muhitga ega bo‘lishi zarur. To‘rtinchidan, o‘qilgan kitoblar sonini hisoblash bilangina cheklanib qolmaslik lozim: yoshlarning asar mazmunini tushunishi, undan xulosa chiqarishi va o‘z fikrini asoslay olishi ham muhimdir.

**Raqamli texnologiyalar — kitobxonlikning yangi imkoniyati**

Bugungi kunda yoshlarni kitob o‘qishga jalb qilishda raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish mumkin. Elektron kitoblar, audiokitoblar va onlayn kutubxonalar istalgan joyda mutolaa qilish imkonini beradi. Bu, ayniqsa, kitob do‘koni yoki kutubxonaga borish imkoniyati cheklangan hududlarda yashovchi yoshlar uchun foydali bo‘lishi mumkin.

Ijtimoiy tarmoqlarda kitobxonlikka bag‘ishlangan sahifalar, kitob tavsiyalari, qisqa taqrizlar va muhokamalar tashkil etish ham yaxshi natija beradi. Yoshlar o‘zlari o‘qigan asarlar haqida videolar tayyorlashi, qiziqarli fikrlarni muhokama qilishi va tengdoshlariga kitob tavsiya etishi mumkin. Bunda asarning mazmunini buzib talqin qilmaslik va mualliflik huquqiga rioya etish muhim.

Raqamli vositalar kitobxonlikning o‘rnini bosadigan maqsad emas, balki unga yordam beradigan vosita sifatida qaralishi kerak. Asosiysi, kitobning qog‘oz yoki elektron shaklda ekanidan ko‘ra, undan qanday bilim va xulosa olinayotganidir.

**Kitobxonlikni ommalashtirish bo‘yicha amaliy takliflar**

Yoshlar o‘rtasida kitobxonlikni avj oldirish uchun bir martalik tadbirlar bilan cheklanib qolmasdan, muntazam va izchil ishlarni yo‘lga qo‘yish zarur.

Birinchidan, yoshlarning qiziqishiga mos kitoblar ro‘yxatini shakllantirish. Har bir yoshning dunyoqarashi va qiziqishi turlicha bo‘lgani uchun tavsiya etiladigan kitoblar turli janr va mavzularni qamrab olishi lozim.

Ikkinchidan, mutolaa uchun kundalik vaqt ajratish. Har kuni oz miqdorda bo‘lsa ham kitob o‘qish muntazamlikni shakllantirishga yordam beradi.

Uchinchidan, kitobxonlik tadbirlarini muntazam tashkil etish. Maktablar, oliy ta’lim muassasalari, kutubxonalar va yoshlar markazlarida kitob muhokamalari, adabiy kechalar hamda kitob almashish tadbirlarini yo‘lga qo‘yish mumkin.

To‘rtinchidan, kitobxon yoshlarni munosib rag‘batlantirish. Bunda faqat eng ko‘p kitob o‘qigan ishtirokchilarni emas, balki o‘z fikrini yaxshi ifodalagan, asarni chuqur tahlil qilgan va boshqalarni mutolaaga jalb etgan yoshlarni ham e’tirof etish maqsadga muvofiq.



© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Beshinchidan, kutubxonalarda yangi nashrlar haqida ma’lumot berish, kitoblarning qisqa taqdimotlarini tayyorlash va yoshlar orasida kitob tavsiyalari almashinuvini rivojlantirish zarur. Oltinchidan, ota-onalar, o‘qituvchilar va jamoatchilik birgalikda harakat qilishi lozim.

**Xulosa**

Xulosa qilib aytganda, yoshlar o‘rtasida kitobxonlikni avj oldirish jamiyatning intellektual, ma’naviy va madaniy taraqqiyoti uchun muhim ahamiyatga ega. Kitob o‘qish yoshlarning bilimini boyitadi, mustaqil fikrlashini rivojlantiradi, nutqini ravonlashtiradi va hayotga ongli munosabatda bo‘lishiga yordam beradi. Kitobxon avlodni tarbiyalash esa faqat ta’lim muassasalarining emas, balki oila va butun jamiyatning umumiy vazifasidir.

Bugungi raqamli davrda yoshlarni internetdan foydalanishdan cheklash emas, balki uning imkoniyatlarini bilim olish va mutolaa madaniyatini rivojlantirishga yo‘naltirish maqsadga muvofiq. Buning uchun oilada kitobxonlik muhitini yaratish, ta’lim muassasalarida qiziqarli mutolaa tadbirlarini tashkil etish, kutubxonalar faoliyatini takomillashtirish va zamonaviy texnologiyalardan oqilona foydalanish zarur.

Eng muhimi, kitob o‘qishni yoshlar uchun majburiyat emas, balki shaxsiy rivojlanish, yangi dunyolarni kashf etish va hayotni chuqurroq anglash imkoniyati sifatida ko‘rsatish kerak. Har bir yosh o‘ziga mos kitobni topib, mutolaaning zavqini his qilsa, kitobxonlik madaniyati tabiiy ravishda rivojlanadi. Kitobga oshno avlodning fikri teran, dunyoqarashi keng va kelajakka intilishi kuchli bo‘ladi.

**Foydalanilgan adabiyotlar**

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 13-sentabrdagi PQ-3271-son qarori. “Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ‘ib qilish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to‘g‘risida”.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 7-iyundagi PQ-4354-son qarori. “O‘zbekiston Respublikasi aholisiga axborot-kutubxona xizmati ko‘rsatishni yanada takomillashtirish to‘g‘risida”.
3. UNESCO. Global Media and Information Literacy Assessment Framework: Country Readiness and Competencies. Paris: UNESCO, 2013.
4. OECD. PISA 2018 Results, Volume II: Where All Students Can Succeed. Paris: OECD Publishing, 2019.
5. Krashen, S. D. The Power of Reading: Insights from the Research. 2nd edition. Libraries Unlimited, 2004.
6. Wolf, M. Reader, Come Home: The Reading Brain in a Digital World. Harper, 2018.



© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.